

УДК 65: [338.512:332.8]

ІНФОРМАЦІЙНІ МОДЕЛІ В УПРАВЛІННІ ЗАТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА*Чижев В.І.*

Виявлено недоліки інформаційної системи управління затратами ЖКГ, запропоновано концептуальні засади розробки інформаційних моделей управління затратами підприємств галузі та складові моделей.

Ключові слова: управління, затрати, інформаційні моделі, житлово-комунальне господарство, центри виникнення затрат, управлінський облік, послуги.

Вихід житлово-комунальної галузі із кризового стану неможливий без реструктуризації бізнес-процесів, тотального управління якістю, впровадження системи заходів щодо скорочення затрат, підвищення відповідальності і мотивації працівників усіх ланок управління підприємством. Активізація впровадження та застосування нових технологій менеджменту, які значно впливають на способи організації роботи підприємства, обумовлюють зміни в інформаційному забезпеченні прийняття управлінських рішень. Тому використання моделей в управлінні витратами набуває особливого значення і підтверджує актуальність наукових розробок у даному напрямку.

Різноманітні питання управління затратами, формування інформаційної бази прийняття управлінських рішень, використання моделей в управлінні розглядаються в роботах як зарубіжних, так і вітчизняних авторів [1, 2, 3]. Але це окремі напрями досліджень, не поєднаних між собою.

Метою даної статті є визначення методологічних засад формування інформаційного забезпечення управління затратами шляхом побудови інформаційних моделей, які враховують особливості об'єкта та відповідають змінам внутрішнього та навколишнього середовища діяльності підприємства, дають змогу сформулювати механізм управління витратами.

Успішна реалізація завдань керування галуззю ЖКГ в системі ринкових відносин вимагає від керівників, менеджерів і організаторів виробництва не тільки високої компетентності і досвіду в конкретній сфері виробничої діяльності, але й уміння економічно правильно, адекватно оцінити і у реальному режимі часу відреагувати як на динамічні зовнішні умови розвитку економічних процесів, так і на зміну режиму функціонування підприємств, пов'язану із структурними перебудовами, змінами джерел фінансування, обсягів послуг, які надаються населенню та юридичним особам, що неможливо без якісного інформаційного забезпечення. Проведені обстеження організацій житлово-комунального обслуговування Луганської області свідчать, що в багатьох випадках значною мірою при вирішенні управлінських завдань відчувається нестача аналітичних і оперативних даних, які характеризують реальні фінансові і виробничо-економічні процеси на момент прийняття рішень на різних рівнях керування.

У західній практиці менеджменту особлива роль в інформаційному забезпеченні оперативного управління надається управлінському обліку. При цьому велика увага приділяється розширенню і посиленню функцій бухгалтерського обліку, використанню його аналітичного потенціалу в якості основного і достовірного джерела управлінських рішень. Останнім часом вітчизняні менеджери і керівники організацій виявляють значну цікавість до управлінського обліку, прагнуть виділити в контурі керування нову інформаційну систему.

Чинним законодавством в Україні закріплено два види обліку – бухгалтерський та внутрішньогосподарський (управлінський). Згідно з визначенням обліку в Законі “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”, можна стверджувати, що система бухгалтерського обліку є основною в обліковому процесі, оскільки до неї входять усі користувачі інформації і всі процедури обліку. В управлінському обліку облікова процедура та коло споживачів інформації значно звужується. Облікова процедура полягає у підготовці тільки тієї інформації, яка необхідна для прийняття рішень. Споживачами інформації є внутрішні користувачі.

Управлінський облік у ЖКГ являє собою інформаційно-обчислювальну систему, що поєднує сукупність форм і методів планування, обліку, аналізу, контролю, спрямовану на формування аль-

тернативних варіантів функціонування організації і призначену для інформаційного забезпечення процесу прийняття рішень щодо її керування. Вона включає інформацію про діяльність окремих підрозділів, їхню участь у формуванні доходів і витрат, собівартості окремих видів робіт та послуг. Саме управлінський облік сприяє можливості здійснення керування витратами ЖКГ. Наша позиція полягає в тому, що управлінський облік – це елемент інформаційного забезпечення, властивий для кожної функції управління: прогнозування, організації, регулювання, мотивації і контролю, який сприяє удосконаленню всього процесу керування організацією, створює реальні можливості для його оптимізації. При постановці управлінського обліку в сфері житлово-комунального обслуговування, слід зважувати такі найважливіші завдання:

- визначення об'єктів і методів обліку витрат;
- розрахунок повної собівартості, цільових затрат для визначення тарифів на послуги;
- забезпечення ведення раціонального обліку і контролю рівня витрат;
- формування скороченої собівартості, на основі якої здійснюється управління витратами;
- визначення найбільш ефективного виду діяльності усередині організації, проведення аналізу їх безбитковості.

При розробці принципів організації управлінського обліку для цієї сфери важливо враховувати особливості її функціонування і їхній вплив на економічну природу витрат, критерії їх формування й угруповання, способи оцінки і методи обліку. Організація інформаційного забезпечення на підприємствах житлово-комунального обслуговування в значній мірі визначається специфічними особливостями даної галузі господарства. Найявністю трьох ланок у ланцюжку надання послуг (виконавець, виробник, споживач); багато асортиментний характер послуг, що надаються; як безпосередній контакт зі споживачами послуг при виконанні індивідуальних замовлень, так і виконання постійних робіт з обслуговування інженерної інфраструктури, а також велика територіальна роз'єднаність виробництва; умови розрахунків за надані послуги створюють труднощі в інформаційному забезпеченні управління витратами. По-перше, повні затрати, які відшкодовує тариф для населення, не зведені в єдину систему. Дані затрати формуються окремо в кожного виробника послуг і відстоюються ним у відділах з ціноутворення регіонів незалежно один від одного. Зіставлення фактичних витрат з нормативними (включених до тарифу житлово-комунальних послуг) на рівні керуючої організації (виконавця) не проводиться. Таким чином, у керуючої організації відсутня оперативна інформація про фактичні (обґрунтовані) витрати, які включені до тарифу кожним виробником окремих послуг і в цілому, що відшкодовуються населенням.

По-друге, витрати підприємства – виробника послуг не враховуються окремо за споживачами послуг – населення і юридичні особи.

По-третє, відсутня система аналітичного обліку витрат за відхиленнями. Тобто керівник підрозділу (підприємства в цілому) не має повної, своєчасної інформації про різницю між фактичними і нормативними витратами.

По-четверте, не має системи обліку і розрахунків витрат внутрішніх послуг, що підприємства надають одне одному.

І, нарешті, відсутній взаємозв'язок і погодженість цін і тарифів, затверджених різними органами ціноутворення, що приводить до негативних наслідків. Спостерігається непогодженість між розміром граничної вартості житлово-комунальних послуг на 1 м² загальної площі житла і тарифів на енергоносії. Встановлення тарифів на комунальні послуги здійснюють органи виконавчої влади області, які не впливають на формування тарифів на газ та електроенергію. Так, наприклад, у собівартості одного кубічного метра води, яку надає обласне комунальне підприємство “Луганськвода” вартість електричної енергії становить 60%. Протягом 2002-2003 років приватне підприємство “Луганське енергетичне об'єднання” практично щомісяця піднімало ціну на енергію (від 16,3 коп. до 18,9 коп. за 1 кВт без ПДВ), тариф на воду при цьому не змінювався. Непогодженість дій різних органів влади приводить до істотної різниці в тарифах (від 1,2 до 2 разів) і, підсумку, лягає додатковим тягарем на комунальні підприємства, веде до росту збитків.

Усунути виявлені недоліки дозволяє зміна управління галуззю, що обумовлює необхідність розробки інформаційних моделей на таких концептуальних засадах:

1. Система обліку затрат на виробництво житлово-комунальних послуг повинна відображати визначений взаємозв'язок прийомів і способів узагальнення інформації з їх складу, змісту, призначення, місця виникнення і центру відповідальності в залежності від рівня керування.

2. З метою організації бюджетного планування і нормування діяльності підприємств – виробників послуг (щодо тарифікації послуг для населення) доцільно створити наскрізну систему бюджетів (кошторисів).

3. Застосування методу нормативного визначення витрат, який припускає визначення факторів впливу на отриману величину відхилень. Це може бути і зміна рівня цін через інфляцію, і відсутність контролю за схоронністю активів, і застаріла технологія, і нерациональна система обліку.

4. У залежності від повноти включення різних груп витрат у собівартість продукції виділяють два основних методи обліку: за повною собівартістю й обмеженою собівартістю. Однак для формування інформації про витрати на підприємствах ЖКГ доцільно використовувати перший метод, тобто метод обліку за повною собівартістю, оскільки вона є основою розрахунку тарифів на послуги і на її основі можливо визначити цільові витрати.

5. Створення системи зведеної бухгалтерської інформації про фактичні повні витрати на виробництво одиниці послуги для населення і відхилення даних витрат від нормативних (тарифних). Вирішення даного завдання передбачається здійснювати шляхом:

- розробки інтегрованих первинних документів і реєстрів бухгалтерського обліку;
- побудови системи роздільного аналітичного обліку витрат за послуги, що надані населенню і юридичним особам;
- формування аналітичного обліку витрат за центрами відповідальності, які створюють на кожному підприємстві-виробнику послуг;
- проведення аналізу відхилень фактичних витрат від нормативних на основі зведених відомостей обліку витрат;
- планування щорічних бюджетів витрат на основі отриманих результатів аналізу.

6. Створення системи трансферного ціноутворення у межах ЖКГ. Ґрунтуючись на цілях об'єднання підприємств ЖКГ, ми пропонуємо створення системи трансферних цін за двома методами: витратним методом, який буде формуватися відповідно до фактичної собівартості, для юридичних осіб, на відміну від нормативного (тарифного) методу – для населення. Це дозволить відшкодувати повні фактичні витрати на надання послуги без обліку державних субсидій на відшкодування збитку.

При побудові інформаційних моделей у галузі ЖКГ слід мати на увазі той фактор, що частина комунальних послуг має матеріальний (виробничий) характер, а частина нематеріальний (невиробничий), і їх здійснення розрізняється як за технологічними процесами, так і за складом витрат.

До послуг матеріального (виробничого) характеру слід віднести послуги водопостачання, газопостачання, теплозабезпечення. Їх надання обумовлено певним технологічним процесом, в результаті якого вироблений ресурс (вода, газ, тепло) надається споживачеві.

Для послуг нематеріального (невиробничого) характеру притаманна відсутність продукту споживання: це вивезення сміття, обслуговування житлового фонду, послуги ліфтів та інше. Тому однаковості в побудові інформаційних моделей на надання різних послуг не може бути.

Інформаційні моделі, розроблені на перелічених засадах, мають забезпечити керівництво підприємств виробників послуг і головну організацію служби виконавця інформацією про розмір витрат; здійснювати групування витрат за місцями виникнення (виробничі підрозділи), за видами послуг і робіт, по статтях витрат, за нормами і відхиленнями від норм. Такі вимоги визначають побудову багаторівневої інформаційної моделі виробничих витрат на надання житлово-комунальних послуг у системі управлінського обліку. Для послуг, які мають матеріальний характер, доцільно виділяти такі рівні:

1-й рівень – за центрами виникнення витрат (окремими підрозділами підприємств – виробників послуг);

2-рівень – за видами діяльності (надання послуг; виконання робіт);

3-й рівень – за видами послуг (водопостачання, водовідведення, газопостачання, теплопоса-

чання, енергозабезпечення);

4-й рівень – за формами обслуговування (безперервне забезпечення, за індивідуальним замовленням споживача, планове проведення робіт);

5-й рівень – за статтями і елементами витрат;

6-й рівень – за видами використовуваних матеріалів і формами оплати праці;

7-й рівень – за нормами і відхиленнями від норм.

Що ж стосується нематеріальних послуг, то інформаційну модель варто будувати за скороченим варіантом:

1-й рівень – за місцями виникнення витрат і формування доходів;

2-й рівень – за видами послуг (прибирання сходових кліток, вивіз та утилізація твердого і грубого побутового сміття; обслуговування ліфтів; електрична енергія для ліфтів; освітлення сходових кліток, підвалів, підкачка води; прибирання території біля будівлі; обслуговування внутрішніх будинкових систем водо-, теплопостачання, водовідведення, каналізації; дератизація; дезинфекція; обслуговування димоходів; прибирання підвалів, технічних поверхів та покрівель; обслуговування диспетчерської служби; технічне обслуговування систем протипожежної автоматики та відведення диму; технічне обслуговування побутових електричних плит; поточний ремонт покрівлі, під'їздів, сходень, підвалів, несучих та захисних конструкцій будинку та столярних виробів; ремонт обладнання спортивних та дитячих майданчиків; поливання дворів, клумб, газонів; підготовка до експлуатації житлового фонду в зимовий період; вивезення снігу; витрати на виготовлення розрахункових книжок та довідок наймачам; експлуатація номерних знаків; очистка неканалізаційних люків; очистка дворових туалетів; утримання виробничих майстерень, транспортних засобів та механізмів для обслуговування житла, поточного ремонту та ліквідації аварій; інші прямі витрати, передбачені законодавством);

3-рівень – за елементами затрат.

ВИСНОВКИ

Пропонована концепція інформаційного моделювання витрат підприємств ЖКГ дозволить здійснити:

- гармонізацію всіх напрямків обліку: бухгалтерського, оперативного, статистичного і податкового;
- типізацію методологічних рішень з формування інформаційних потоків для управління витратами;
- вибір критеріїв при визначенні об'єктів і методів управлінського обліку і контролю.

Формування інформації про фактичні витрати і вибір способів числення собівартості, які відповідали б запитам інформаційного забезпечення процесу управління витратами є перспективними напрямками подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Котляров С.А. Управление затратами. – СПб.: Питер, 2001. – 160 с.
2. Шапошников А.А. Классификационные модели в учете. – М.: Финансы, 1983. – 183 с.
3. Лень В.С. Управлінський облік: Навч. посіб. - К.: Знання-Прес, 2003.-287с.